

НАУКОВА РОБОТА

Тема «Банківська діяльність на ринку цінних паперів України»

Під шифром
«Банківські інвестиції»

Зміст

	С.
Вступ	3
1 Загальна характеристика діяльності банків на ринку цінних паперів, її правового регулювання та підходів до управління	5
2 Сучасні реалії здійснення діяльності банківських установ на ринку цінних паперів України	12
3 Напрями удосконалення управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів за умов ринкової невизначеності	20
Висновки	27
Список використаних джерел	30
Додатки	32

Вступ

Актуальність теми. Сьогодні, банки, як учасники ринку цінних паперів (РЦП) здійснюють різну за статусом діяльність: як емітенти, як інвестори та, як професійні учасники. За таких умов головне завдання менеджменту банків щодо діяльності банків на РЦП полягає у виявленні найбільш перспективних вкладень банку в цінні папери, поліпшенні якості портфеля фінансових інвестицій, що актуалізує дослідження, пов'язані з розробленням підходів як до активізації банківської діяльності на РЦП, так і до визначення доцільності виходу банку на цей ринок взагалі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливе теоретичне і практичне значення щодо діяльності банків на РЦП мають дослідження вітчизняних учених-економістів: О. Береславської, Т. Біловус, І. Борщук, О. Вовчак, Ж. Гарбар, О. Дзюблюка, Р. Квасницької, В. Коваленко, Ю. Коваленко, О. Мозгового, О. Мусієнко та інших. Незважаючи на особливу цінність та значущість проведених наукових досліджень, все ж потребує поглибленого вивчення участь банків на РЦП як універсальних фінансових інститутів, які мають значний потенціал.

Мета наукової роботи полягає в комплексному дослідженні теоретичних засад діяльності банків на РЦП і розробка практичних рекомендацій щодо її активізації. Відповідно до мети дослідження в науковій роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- визначити засадничі основи та напрями діяльності банків на РЦП;
- дослідити основні фінансові інструменти здійснення банківської діяльності на РЦП;
- визначити особливості банківської діяльності на РЦП, основні фінансові інструменти її здійснення;
- дослідити напрями удосконалення управління інвестиційною діяльністю банків на РЦП.

Предметом наукової роботи є система економічних відносин щодо здійснення діяльності банків на РЦП в сучасній умові розвитку економіки України.

Об'єктом наукової роботи є діяльність банків на РЦП України.

Методи дослідження. Теоретичну і методичну основу наукової роботи складають фундаментальні положення загальної економічної теорії, фінансів, грошей та кредиту, праці відомих вчених-економістів, що присвячені питанням функціонування ринку цінних паперів, діяльності банків на ньому. У роботі використовується системний підхід до аналізу РЦП, застосовано методи переходу від абстрактного до конкретного, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння, а також графічний метод.

Наукова новизна результатів дослідження:

- удосконалено:

- напрями управління інвестиційною діяльністю банків на РЦП на основі визначення доцільності виходу банку на РЦП відповідно до критерію можливості та необхідності застосування окремого різновиду цінних паперів, що дозволяє визначати не лише доцільність здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів з обраним різновидом цінного папера, а й умови припинення такої діяльності;

- отримали подальший розвиток:

- класифікація цінних паперів, що є в обігу на РЦП, через систематизоване групування її ознак в 4 групи: ті, що характеризують цінні папери за їх обігово-видовою суттю; ті, що характеризують цінні папери за особливостями їх емісії та обігу; ті, що характеризують цінні папери за особливостями розрахунку та отримання доходу за цінними паперами; ті, що характеризують цінні папери за ступенем їх надійності. Представлена в такий спосіб класифікація цінних паперів не тільки розкриває багатогранність фінансового інструментарію, який функціонує на РЦП, а й дає можливість повною мірою врахувати їх найважливіші характеристики при здійсненні діяльності банків на ринку цінних паперів та при управлінні нею;

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Стабільно функціонуючий, розвинений РЦП, на якому здійснюється акумулювання вільних фінансових ресурсів різних суб'єктів економіки та їх перерозподіл, що забезпечує задоволення потреб національної економіки в інвестиційних ресурсах, є агрегатом ефективного функціонування економіки як окремої країни, так і міжнародної економіки. Крім того, розвиток ринку цінних паперів, що виступає механізмом накопичення та інвестування фінансових ресурсів, є певною необхідною умовою подолання в економіці різномасштабних кризових явищ. Зауважимо, що банки є активними учасниками ринку цінних паперів, при цьому основними причинами активної їх участі в операціях з цінними паперами є: фактори довіри до банку; накопичення інформації; мережа банківських установ; розвинута інфраструктура; кваліфікований персонал (табл. А.1 додатку А).

Згідно Закону України «Про банки та банківську діяльність» банки, «крім надання фінансових послуг, мають право здійснювати ще діяльність на ринку цінних паперів щодо: інвестицій; випуску власних цінних паперів; зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів)» [14].

Система цілей банківського інвестування в цінні папери в Україні може бути охарактеризована за такими напрямками [6, с.123; 9, с. 328]: збереження та приріст капіталу банку; придбання цінних паперів, що мають усі властивості готівки і виступають засобом обігу та платежу; отримання контролю над діяльністю суб'єкта господарювання через придбання його цінних паперів, а також здійснення перерозподілу власності; залучення додаткових ресурсів для традиційної діяльності на основі емісії цінних паперів; формування доходу від надання клієнтам різноманітних послуг на ринку цінних паперів; конкурентне розширення сфери впливу банку через залучення нових клієнтів за рахунок участі в капіталах підприємств, організацій і забезпечення присутності банку на динамічних ринках; отримання додаткового прибутку від спекулятивних

операцій із цінними паперами і страхування фінансових ризиків через операції з похідними цінними паперами; розширення дохідної бази за рахунок зростання вартості цінних паперів, одержання прибутку у формі процентів, дивідендів, дисконту, курсової різниці від перепродажу цінних паперів; підтримка ліквідності банку шляхом створення вторинних резервів у формі високоліквідних цінних паперів (інструментів грошового ринку), які у разі необхідності легко можна реалізувати або використати як заставу при позичанні коштів; забезпечення диверсифікації банківських операцій з метою мінімізації банківських ризиків і стабілізації доходів; формування контрольного пакета цінних паперів і участь в управлінні діяльністю об'єкта інвестування; розширення клієнтської бази.

Тому, як зазначають Ж.В. Гарбар, В.А. Гарбар «на ринку цінних паперів банки здійснюють діяльність за такими напрямками: по-перше, емісійну діяльність з метою формування і збільшення власного капіталу та залучення ресурсів для використання в активних операціях, зокрема емісія акцій, облігацій, векселів, депозитних та ощадних сертифікатів; по-друге, інвестиційну діяльність з метою одержання прибутків від діяльності з цінними паперами, для забезпечення участі у статутному капіталі інших підприємств та контролю над їх власністю, зокрема арбітражна дилерська діяльність, купівля акцій з метою утримування їх у своєму розпорядженні терміном більше ніж 1 рік; по-третє, професійну діяльність – клієнтські операції з метою одержання доходу у вигляді комісійних винагород від операцій з цінними паперами, у т. ч. андеррайтинг, брокерська діяльність, діяльність з управління цінними паперами, клірингова діяльність, депозитарна діяльність, діяльність з обслуговування клієнтських операцій з цінними паперами» [6, с.119].

З вище викладеного можна узагальнити, що всі банківські операції, які здійснюються на ринку цінних паперів поділяються на такі групи: емісійні, інвестиційні, посередницькі операції та розрахунково-касові та інші операції, що пов'язані з обслуговуванням ринку цінних паперів (рисунок Д.1 додатку Д) .

Емісійні операції банків включають: операції з випуску (емісії) власних цінних паперів; операції з первинного розміщення емітованих цінних паперів; операції з реалізації прав інвесторів, засвідчених емітованими банками цінними паперами. Банки, як емітенти цінних паперів, передусім, зацікавлені в наявності ефективно функціонуючого фондового ринку, на якому здійснюється розміщення емітованих ними цінних паперів [6, с.119]. Емісійні операції здійснюється банками з метою формування та збільшення їх капіталу, а також залучення додаткових ресурсів для забезпечення можливостей здійснення банками активних операцій або для розширення обсягів їх здійснення.

Інвестиційні операції банків на РЦП - це операції з обслуговування власних інвестиційних потреб банку, що здійснюються ним за власний рахунок (тут банк виступає у ролі інвестора на ринку цінних паперів). Операції, які банк здійснює як інвестор, проводить з метою отримання прибутків від діяльності з цінними паперами (портфельні інвестиції) та для забезпечення участі у статутному капіталі інших підприємств та контролю над їхньою власністю (прямі інвестиції). Загалом суть операцій банків із обслуговування їх власних інвестиційних потреб, що здійснюються ними за їх власний рахунок зводиться до формування інвестиційного портфеля цінних паперів банку.

Операції з обслуговування інвестиційних операцій клієнтів, де банк виступає у ролі посередника у процесах інвестування на РЦП, тобто посередницькі операції, є комплексом операцій, що здійснює банк на ринку цінних паперів з обслуговування інвестиційного процесу та на користь клієнтів, який включає професійну діяльність банків на РЦП, яка згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» є «діяльністю акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення та обігу цінних паперів, обліку прав на цінні папери та прав за цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів» [15]. Так, згідно цього Закону України до професійної діяльності на РЦП відносять (табл. Б.1 додатку Б): діяльність з торгівлі цінними паперами (брокерська діяльність; дилерська діяльність; андеррайтинг; діяльність з управління цінними

паперами); діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами; діяльність з управління іпотечним покриттям); депозитарна діяльність; діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку; клірингова діяльність; діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів; діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю [15].

Всі види професійної діяльності на ринку цінних паперів здійснюються на підставі спеціального дозволу – ліцензії, яка видається НКЦПФР або уповноваженими нею органами на підставі генеральної ліцензії. Діяльність професійних учасників ринку цінних паперів ліцензується трьома видами ліцензій: ліцензією професійного учасника ринку цінних паперів, ліцензією на провадження діяльності з ведення реєстру, ліцензією фондової біржі. В даний час банки мають ліцензію першого виду, в яку включаються такі види професійної діяльності на ринку цінних паперів, як брокерська, дилерська, діяльність з довірчого управління цінними паперами, депозитарна, клірингова діяльність [1, с.29]. Однак, інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів має позитивні та негативні сторони, які узагальнено представлені в табл. Б.1 додатку Б.

Банківські операції, що пов'язані з обслуговуванням РЦП, тобто розрахунково-касові та інші операції банків на ринку цінних паперів, включають в себе: надання кредитів на придбання цінних паперів та під заставу цінних паперів; надання банківських гарантій по випускам облігацій і інших цінних паперів (наприклад, житлових сертифікатів); виконання функцій платіжних агентів емітентів; ведення рахунків учасників ринку цінних паперів; здійснення грошових розрахунків за підсумками операцій на ринку цінних паперів [1, с.29].

Варто відмітити, що сьогодні банки мають можливість збільшувати свій капітал за рахунок емісії власних цінних паперів, направляти свій капітал не тільки на розширення власної діяльності, а й вкладати його в різноманітні

інвестувати об'єкти інвестування реального та фінансового секторів економіки. Одним із елементів уможливлення всіх цих процесів є фінансові інструменти РЦП, у складі яких першочергово виокремлюються цінні папери, що є основним об'єктом купівлі-продажу банками на РЦП. В самому Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» та працях ряда вчених-економістів має місце класифікаційний поділ цінних паперів за різними ознаками, врахування якого дозволяє суб'єктам ринку цінних паперів, в т.ч. банківським установам, більш виважено здійснювати вибір тих чи інших цінних паперів відповідно до виду їх діяльності на ринку, а отже, більш ефективно здійснювати цю діяльність. Однак, дослідження змісту запропонованих класифікацій демонструє їх значну варіативність, яка першочергово проглядається у кількості виокремлюваних авторами класифікаційних ознак. Проаналізувавши підходи до класифікаційного поділу цінних паперів, що визначені в Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок», а також в роботах таких науковців, як: А. І. Берлач, Н. А. Берлач, Ю. В. Ілларіонов [2]; І.А.Бірюков, Ю.О. Заїка [3]; Т.А. Васильєва, С.В. Леонов, О.В. Макарюк [4]; С.М. Еш [7]; Л.Г. Михальчишина [12]; О. М. Мозговий [13]; В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, В.В. Вірченко [18], нами було визначено, що наведена класифікація цінних паперів кожним із авторів, першочергово, різниться саме кількісним вираженням класифікаційних ознак: 6 ознак класифікації цінних паперів визначено у працях [3; 7; 15]; 7 ознак класифікації цінних паперів визначено у праці [4]; 8 ознак класифікації цінних паперів визначено у праці [12]; 10 ознак класифікації цінних паперів визначено у праці [18]; 14 ознак класифікації цінних паперів визначено у праці [2]; 18 ознак класифікації цінних паперів визначено у праці [13].

Так, найменший перелік ознак класифікації цінних паперів включає шість їх видів. Найбільша за переліком класифікація, що складається із 18 ознак, наводиться О. М. Мозговим [13]. При цьому, вартим уваги є той факт, що спільними (хоча і деколи із різними назвами) з усього різноманіття

класифікаційних ознак, що виокремлені авторами, є лише 6 з них. До цих ознак відносяться такі класифікаційні виокремлення щодо поділу цінних паперів:

- ті ознаки, що виокремлені всіма авторами, підходи до класифікації яких нами досліджувались: за формою випуску цінні папери поділяються на: цінні папери на пред'явника, іменні цінні папери та ордерні [7; 15]. Цей поділ також зустрічається із інтерпретацією назви класифікаційної ознаки в такі способи: за способом легітимації уповноваженої особи [3]; за порядком (способом) передачі майнових прав [4; 12; 13]; за способом визначення (підтвердження і фіксації) майнових прав [2; 18];

- ті ознаки, що виокремлені більшістю авторів, підходів до класифікації яких нами досліджувались: за цивільним оборотом в державі цінні папери поділяються на: пайові цінні папери, боргові цінні папери, іпотечні цінні папери, приватизаційні цінні папери, похідні цінні папери, товаророзпорядчі цінні папери [7; 15]; Цей поділ також зустрічається із інтерпретацією назви класифікаційної ознаки в такі способи: за економічною природою [4; 13]; за зобов'язаннями емітента та правами власника [18]; за характером відносин, що фіксуються цінним папером [2]; за порядком розміщення цінні папери поділяються на: емісійні та неемісійні [2; 3; 7; 15; 18]. Цей поділ також зустрічається із інтерпретацією назви класифікаційної ознаки в такий спосіб: за формою випуску [12]; за емітентами цінні папери поділяються на: державні, комунальні та приватні [4; 13; 18]. Цей поділ також зустрічається із інтерпретацією назви класифікаційної ознаки в такі способи: за статусом емітента [2]; за формою власності [12]; за особою боржника [3]; за терміном існування цінні папери поділяються на: строкові (короткострокові, середньострокові, довгострокові) та безстрокові [7; 12]. Цей поділ також зустрічається із інтерпретацією назви класифікаційної ознаки в такі способи: за терміном обігу [2]; за терміном погашення [13]; за терміном дії [18]; за способом (механізмом) виплати доходу цінні папери поділяються на: цінні папери з фіксованим платежем; цінні папери з плаваючою ставкою; цінні папери, дохід від яких безпосередньо залежить від розміру чистого прибутку

підприємства [4; 13; 18]. Цей поділ також зустрічається із інтерпретацією назви класифікаційної ознаки в такий спосіб: за методом формування доходу [12].

Саме ці класифікаційні ознаки поділу цінних паперів, на наше переконання, варто означити як основні. Однак, з метою більш детального обґрунтування варіативності поділу цінних паперів, необхідним є також розгляд і додаткових ознак їх класифікації. Тому, пропонуємо розгляд класифікації цінних паперів через систематизоване групування різних основних та додаткових ознак класифікації. Так, на наш погляд, всі класифікаційні ознаки варто згрупувати в 4 групи в такий спосіб (табл. В.1 додатку В): 1) класифікаційні ознаки, що характеризують цінні папери за їх обігово-видовою суттю; 2) класифікаційні ознаки, що характеризують цінні папери за особливостями їх емісії та обігу; 3) класифікаційні ознаки, що характеризують цінні папери за особливостями розрахунку та отримання доходу за цінними паперами; 4) класифікаційні ознаки, що характеризують цінні папери за ступенем їх надійності.

Представлена в такий спосіб класифікація цінних паперів доводячи широку варіативність підходів до класифікаційного поділу цінних паперів, що презентовані в законодавчих та літературних джерелах, не тільки розкриває багатогранність фінансового інструментарію, який функціонує на ринку цінних паперів, а й дає можливість повною мірою врахувати їх найважливіші характеристики при здійсненні діяльності банків на ринку цінних паперів та при управлінні нею.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

Тенденції активності здійснення різних операцій на ринку цінних паперів варто розглядати в розрізі їх біржового та позабіржового здійснення. Тому, динаміку обсягів торгів різними видами цінних паперів можна розглянути за даними щодо торгівлі на біржовому та позабіржовому ринках (табл. Г.1 додатку Г).

Дані табл. Г.1 дають змогу зробити такі узагальнені висновки:

1) в загальному обсязі торгів цінними паперами на ринку цінних паперів України за 2015-2018 рр. переважна частка належить біржовому ринку (відповідно 83,64%; 73,92%; 70,61%; 79,63%). Однак, у 2019 р. переважна більшість торгів цінними паперами переходить до позабіржового ринку і в загальному їх обсязі вона становить 54,34%;

2) найбільша частка в обсязі торгів на ринку цінних паперів України у 2015-2016 рр. припадає на торгівлю акціями (відповідно 53,02%; 50,78%), а у 2017-2019 рр. переважна більшість обсягів торгів спостерігається по торгівлі державними облігаціями України (відповідно 56,12%; 61,93%; 83,50%). Така ж тенденція по роках відзначається і з ситуацією на біржовому ринку. Так, у 2015-2016 рр. переважна частка біржового ринку припадала на торгівлю акціями (відповідно 62,67%; 68,39%), у 2017-2019 рр. – на торгівлю державними облігаціями України (відповідно 58,8%; 72,83%; 85,59%);

3) найбільша частка в обсязі торгів на ринку цінних паперів України у 2015р. та 2018 р. припадає на торгівлю цінними паперами ІСІ, яка відповідно становить 70,05% та 52,21%. У 2016-2017 рр. та 2019 р. переважна частка торгівлі на позабіржовому ринку переходить до торгівлі державними облігаціями України (відповідно 52,23%; 49,66%; 81,74%);

4) аналіз торгівлі різних видів цінних паперів на біржовому та позабіржовому ринках показав, що:

- на біржовому ринку більшою мірою здійснюється торгівля такими цінними паперами: акціями, державні облігації України (лише 2019 р. переважає позабіржова торгівля), деривативи;

- на позабіржовому ринку більшою мірою здійснюється торгівля такими цінними паперами: облігаціями підприємств (лише 2015 р. переважає біржова торгівля), цінними паперами ІСІ;

5) загальна тенденція здійснення торгів на ринку цінних паперів України за 2015-2019 рр. є спадною, що результується зменшенням торгівлі цінними паперами на 117,36 млрд грн. При цьому за операціями з торгівлі цінними паперами на біржовому ринку відбувається теж спад, що становить 384,76 млрд грн. Однак, на позабіржовому ринку спостерігаються позитивні тенденції, які відмічаються зростанням торгівлі на 267,4 млрд грн;

6) обсяги торгівлі в розрізі видів цінних паперів відмічаються тенденціями:

- зростання за: державними облігаціями України (зростання за 2015-2019 рр. становить 346,72 млрд грн) та облігаціями підприємств (зростання за той самий період становить 26,18 млрд грн);

- спаду за: акціями (за 2015-2019 рр. спад становить 421,54 млрд грн), деривативами (спад становить 5,65 млрд грн) та цінними паперами ІСІ (спад становить 63,07 млрд грн).

Одними з найактивніших учасників РЦП є комерційні банки, які, як вже зазначалось, займають провідне місце на цьому ринку і як інвестори, і як фінансові посередники. Тому, стан та проблеми ринку цінних паперів мають пряме віддзеркалення в діяльності банків, яка пов'язана з обігом цінних паперів. Так, наразі спостерігається позитивна тенденція зростання активів банків за останні п'ять років, що узагальнено становить 854, 0 млрд. грн за порівнянням 2020 р. та 2016 р. (табл. Г.2 додатку Г). Крім того, з даних табл. 2.2 видно, що діяльність банків України на РЦП у 2017-2018 рр. відмічається значеною активізацією (зростання вкладень в цінні папери у 2017 р. порівняно

із 2016 р. становило 101,4 млрд грн (189%), а у 2018 р. порівняно із 2017 р. воно склало 88,2 млрд грн (141%).

Однак, за даними 2018р. спостерігається зменшення обсягів вкладання вітчизняними банками коштів у цінні папери (спад вкладень в цінні папери у 2018 р. порівняно із 2017 р. склав 75,9 млрд грн (75%). 2019 р. знову відзначається зростанням в банківських активах обсягів цінних паперів і у порівнянні із 2018 р. вкладання в цінні папери банками збільшилось на 8,4 млрд. грн (104%).

Розмежовуючи діяльність банків на ринку цінних паперів за трьома напрямками її здійснення: як емітента цінних паперів, як інвестора в цінні папери та, як професійного його учасника, відмітимо, що саме як емітенти вітчизняні банки відносяться до емітентів, що зареєстрували найбільші випуски акцій. Так, загальний обсяг емісії акцій емітентів, які зареєстрували найбільші за обсягом випуски акцій у 2019 р., становив 91% від загального обсягу випусків акцій, зареєстрованих НКЦПФР [16]. При цьому обсяг емісії акцій банків емітентів становив 29,69% від загального обсягу випусків акцій, що були зареєстровані у 2019 році НКЦПФР (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів випуску акцій банками, відносяться до ТОП-10 емітентів, за якими НКЦПФР зареєстровано значні за обсягом випуски акцій у 2015-2019 роках

Рік	Кількість банків, що увійшли в ТОП-10 емітентів	Обсяг зареєстрованих випусків акцій, млрд грн	Частка у загальному обсязі зареєстрованих випусків акцій, %
2015	8	71,84	58,73
2016	9	190,55	95,98
2017	6	74,99	23,09
2018	7	17,3	77,74
2019	6	18,86	29,69

Складено автором за даними джерела [16]

Так, дані таблиці 2.1 свідчать, що найбільш активним щодо емісії акцій банками був 2016 р., в якому було зареєстровано випусків акцій на загальну суму 1037,98 млрд грн, а обсяг емісії акцій банками із цієї суми склав 95,98%. Першим у списку 2016 р. ТОП-10 емітентів, яким НКЦПФР зареєстровано значні за обсягом випуски акцій був АТ «КБ «ПриватБанк», який випустив акцій, за даними НКЦПФР, на суму 146,24 млрд грн, що становило 73,35% загального обсягу зареєстрованих випусків акцій 2016 р. 2018-2019 рр. відзначаються значним спадом емісійної діяльності банків з випуску акцій, однак, кількість банків в ТОП-10 все одно є домінуючою. Так, друге місце серед емітентів, за якими НКЦПФР зареєстровано значні за обсягом випуски акцій у 2019 р. друге місце в ТОП-10 таких емітентів зайняв АТ Альфа-Банк, який здійснив емісію акцій на суму 16,55 млрд грн, що склало 26,04% загального обсягу зареєстрованих випусків акцій у цьому році.

Що стосується діяльності банків як емітентів боргових цінних паперів, а саме облігацій у 2015-2019 рр. то варто відмітити, що, за даними НКЦПФР, їх випуск банками було здійснено лише у 2017 р. (обсяг випуску облігацій становив 2,7 млрд грн, тобто 32,33% загальної суми випуску облігацій в Україні) та 2019 р. (обсяг випуску облігацій становив 0,2 млрд грн, тобто 1,78% загальної суми випуску облігацій) (рис. 2.1).

Інвестиційна діяльність банків України у період з 2014-2019 роки характеризується обсягами вкладень депозитних корпорацій у цінні папери різних емітентів (табл. Г.3 додатку Г) [19, с.62]. Так, з даних табл. Г.3 видно, що аналізованому періоді спостерігається непропорційний розподіл портфеля цінних паперів за секторами економіки. За період 2015-2019 рр. найбільшу питому вагу у вкладеннях банків в цінні папери становили вкладення в державні цінні папери. При чому, починаючи з 2017 р., вкладення у фінансові інструменти сектору загального державного управління складали майже 100% (2017 р. – 97,28%; 2018 р. – 97,79; 2019 р. – 95,07%) усіх банківських інвестицій в боргові цінні папери, а саме ОВДП. Такий значний обсяг вкладень у державні

цінні папери, поряд з іншими факторами, зумовлений активізацією вторинного ринку державних зобов'язань.

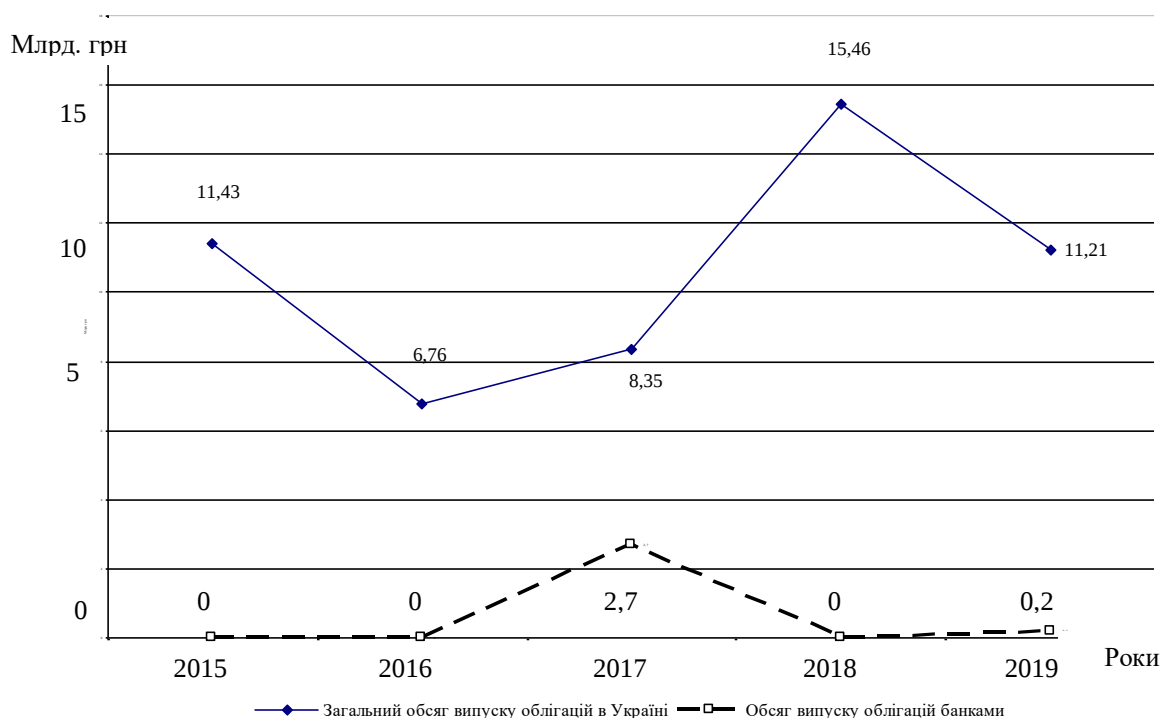

Рис. 2.1 – Загальний обсяг випуску облігацій емітентами та обсяг випуску облігацій банками у 2015-2019 роках

Складено автором за даними джерела [16]

Варто відмітити, у 2019 р. відмічається зростання вкладень у цінні папери нерезидентів, що за аналізований період зросли на 7,35 млрд грн або на 162%. Однак, хоча дані табл. 2.2 і свідчать про певну активізацію інвестиційної діяльності банківських установ на ринку цінних паперів, все ж у серед вітчизняних банків є такі, що не здійснюють вкладання в цінні папери (табл. 2.4) [19, с.63].

З даних таблиці 2.2 видно, що у 2015 році відзначається найбільша частка банків, що не здійснювали вкладень у цінні папери, яка становила 28,83% від загальної кількості діючих банків України всебанківська активізація вкладень в цінні папери, тобто всі 75 діючі банки здійснюють інвестиційну діяльність на ринку цінних паперів.

Таблиця 2.2 – Кількість та частка банків України, що не здійснюють вкладення у цінні папери

Дата	Кількість банків, що не здійснюють інвестиції у цінні папери	Кількість діючих банків	Частка кількості банків, що не здійснюють інвестиції у цінні папери, в загальній чисельності банків, %
01.01.2015 р.	47	163	28,83
01.01.2016 р.	17	117	14,53
01.01.2017 р.	7	96	7,29
01.01.2018 р.	3	82	3,66
01.01.2019 р.	1	77	12,98
01.01.2020 р.	0	75	0

Складено автором за даними джерела [8]

Розглядаючи діяльність банків на ринку цінних паперів в аспекті їх ролі як професійних учасників ринку, варто відмітити, що важливою складовою діяльності будь-якої фінансової установи на ринку цінних паперів є якісна та стабільна робота депозитарної установи. Банки як професійні учасники ринку цінних паперів здійснюють депозитарну діяльність на підставі ліцензій НКЦПФР на право здійснення професійної діяльності на фондовому ринку — депозитарної діяльності депозитарної.

Депозитарні послуги депозитарної установи - це один з багатьох видів банківських послуг, що надають банки своїм клієнтам. Споживачами цих послуг можуть бути: держава, територіальні громади, фізичні та юридичні особи (резиденти, нерезиденти), які володіють цінними паперами або випускають їх, нотаріуси, у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса.

Депозитарна установа надає повний комплекс депозитарних послуг на підставі договорів про обслуговування рахунків в цінних паперах, а саме:

- відкриття рахунку в цінних паперах для обліку корпоративних і державних цінних паперів;
- надання власникам цінних паперів виписок після кожної проведеної операції та звітів про обіг цінних паперів за певний період за запитом;

- здійснення депозитарного обліку цінних паперів, прав на цінні папери та їх обмежень на рахунках в цінних паперах;
- обслуговування обігу цінних паперів на рахунках в цінних паперах депонентів;
- обслуговування корпоративних операцій емітента на рахунках в цінних паперах депонентів;
- участь у зборах акціонерів за дорученням клієнта;
- одержання доходу за цінними паперами, що обліковуються на рахунку власника цінних паперів у депозитарній установі, з подальшим перерахуванням на рахунок власника;
- надання інформаційно-консультаційних послуг з питань обігу цінних паперів у Національній депозитарній системі України;
- надання емітентам реєстрів власників цінних паперів;
- надання інформаційних та консультативних послуг (на запит депонента депозитарна установа надає інформаційно-консультативні та довідково-аналітичні послуги щодо кон'юнктури ринку, умов обігу цінних паперів, іншу інформацію, що необхідна Депоненту для реалізації своїх прав та обов'язків).

Аналізуючи показники депозитарної діяльності банківських установ (табл. Г.4 додатку Г), відмітимо, що основними такими показниками, за якими складаються ТОП-10 депозитарних установ є:

- номінальна вартість цінних паперів власників, що обліковуються депозитарними установами;
- кількість відкритих рахунків наприкінці періоду за договорами з депонентами.

Дані табл. 2.3 свідчать про те, що у ТОП 10 за номінальною вартістю цінних паперів власників, що обліковуються депозитарними установами, увійшло у: 2015 р. – 8 банків; 2016 р. – 7 банків; 2017 р. – 8 банків; 2018 р. – 8 банків; 2019 р. – 8 банків.

При цьому, перше місце у цьому ТОП 10 поперемінно займали два банки:

- АТ АБ «УКРГАЗБАНК», у 2016 р. – 170,53 млрд грн; у 2018 р. – 246,31 млрд грн;

- АТ «Державний експортно-імпортний банк України», який займав перше місце у 2017 р., в якому обліковувалось цінних паперів за номінальною вартістю 393,78 млрд грн; у 2019 р. – 641,13 млрд грн.

Що стосується ТОП 10 за кількістю відкритих рахунків наприкінці періоду за договорами з депонентами, то тут ситуація щодо включення в нього банків є такою: у 2015 р. в нього увійшло 2 банки; у 2016 р. – 4 банки; у 2017 р. – 5 банків; у 2018 р. – 4 банки; у 2019 р. – 4 банки. У цьому рейтингу банки за період, що аналізується, банки не займали жодного разу першого місця. У 2015 р. АТ «Укрсоцбанк» зайняв друге місце із 28491 відкритими рахунками за договорами з депонентами; у 2016-2017р.р. друге місце, а у 2018 р. третє місце займав АТ «КБ «ПРИВАТБАНК» відповідно із 120603 рахунками; 11905 та відкритими рахунками за договорами з депонентами; у 2019 р. друге місце посідав АТ «АЛЬТБАНК» із 151371 відкритими рахунками за договорами з депонентами.

Загалом, за даними таблиці 2.3, діяльність банків як депозитних установ характеризується позитивною тенденцією зростання номінальної вартості цінних паперів власників, що обліковуються банками-депозитарними установами, яке за 2015-2019 рр. склало 904,38 млрд грн. Така ж тенденція зростання спостерігається і щодо кількості відкритих рахунків за договорами з депонентами, яке за цей період склало 509208 договорів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЗА УМОВ РИНКОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Чинником виникнення відповідних ризиків процесів формування і використання ресурсного потенціалу, що зумовлює необхідність урахування умов ринкової невизначеності, а також потребує формування належних управлінських рішень із метою запобігання виникненню ризикових ситуацій, які в умовах ринку цінних паперів можуть нести значну загрозу для діяльності банку, є невизначеність у сфері управління інвестиційною діяльністю банків на РЦП.

Прояв різних умов ринкової невизначеності в управлінні інвестиційною діяльністю банків на РЦП можна поділити щодо їх передбачуваності та прогнозованості. По-перше, доцільно виділити групу умов ринкової невизначеності, які виникають унаслідок різних ситуацій, але таких, котрі піддаються прогнозуванню або передбаченню. Прикладом передбачення (або прогнозування) з виникнення окремих умов ринкової невизначеності в управлінні інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів можуть бути ситуації з визначення дій потенційних конкурентів на заздалегідь окреслених сегментах ринку банківських послуг. Можливість прогнозування таких умов полягає у визначенні наслідків дії конкурентів на ринку банківських послуг і можливості досягнення ефективності в управлінні інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів. При розгляді дій потенційних конкурентів важливо окреслити інтервал часу, протягом якого означені дії найбільше впливатимуть на діяльність досліджуваного банку.

Іншим прикладом передбачення виникнення окремих умов ринкової невизначеності в управлінні інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів може бути ситуація зі зміною вимог чинної законодавчої бази з приводу ведення відповідних напрямів банківської діяльності або дотримання нормативних вимог із реалізації інвестиційної діяльності.

Для врахування і розв'язку умов ринкової невизначеності, розвиток яких можливо спрогнозувати або передбачити, зазвичай застосовуються ймовірнісні та статистичні методи їх оцінки, а також сукупність підходів до розв'язку оптимізаційних задач, заснованих на критеріях Гурвіца, Севіджа, Вальда, Лапласа, Байєса тощо [5; 10; 11; 17]. Тож у підсумку як окремі напрями, інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів в умовах зазначеного прояву ринкової невизначеності, можна виокремити розробку сценаріїв з управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів, що дозволить мінімізувати негативні впливи під час виникнення ситуації з передбаченими проявами прогнозованих умов виникнення ринкової невизначеності. При цьому такі сценарії повинні мати як економічні важелі стримування впливу негативних наслідків виникнення прогнозованих умов ринкової невизначеності, так і заходи, спрямовані на лобіювання інтересів банку. Зокрема, під час зміни економічних нормативів діяльності банків доцільне запровадження гнучкого перехідного періоду для встановлення нових нормативів або впровадження таких періодів із погляду різних груп банків. Якщо говорити про застосування з боку окремого банку економічних важелів стримування впливу негативних наслідків виникнення прогнозованих умов ринкової невизначеності, то слід зазначити, що їх, насамперед, можна розподілити залежно від ситуацій виникнення досліджуваних умов ринкової невизначеності. При цьому, в контексті змінності економічних нормативів банківської діяльності, такі важелі повинні передбачати прогнозну оцінку зміни нормативів банківської діяльності.

Якщо ж говорити про застосування економічних важелів із погляду зменшення негативних впливів унаслідок прогнозованості певних дій потенційних конкурентів, то необхідно відмітити лише важливість застосування таких важелів, які принаймні адекватні тим, котрі застосовують потенційні конкуренти. Досить складно спрогнозувати і передбачити розвиток ринкової невизначеності також під час масового відпливу вкладів дрібних клієнтів банку, спрямованих на зменшення наявної та потенційної ресурсних

баз банку, що безпосередньо впливає на стан управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів. До того ж важкопрогнозовані та непередбачені умови розвитку ринкової невизначеності можуть спричиняти цілу низку впливів на діяльність банку. Якщо ж говорити про напрями з удосконалення управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів в умовах відміченого прояву ринкової невизначеності, то слід зауважити, що більшість із можливих дій, насамперед, визначається регулятором банківської діяльності. Поряд із поділом умов виникнення і розвитку ринкової невизначеності в управлінні інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів відповідно до їх передбачуваності та прогнозованості, слід розглядати невизначеність з урахуванням насиченості системи управління відповідною інформацією.

У такому разі можна виділити невизначеність із погляду як недостатності інформаційного забезпечення, так і наявності надмірної інформації при управлінні інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів. Якщо ж говорити про умови ринкової невизначеності внаслідок отримання надмірної інформації щодо управління інвестиційною діяльністю банків на РЦП, то доцільно зосередити увагу на тому, що врахування таких умов можливе в разі скорочення наявної інформації або обрання більш пріоритетних даних із наявної їх множини. Так, для обрання більш пріоритетних даних із наявної їх множини, маючи на меті скорочення надмірної інформації, можна також застосовувати методи експертних оцінок, які дозволять на об'єктивно-суб'єктивному рівні визначати доцільність прийняття окремих управлінських рішень.

Водночас із цим при вирішенні стратегічних завдань з управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів повинна бути координованість в узагальненні отриманої інформації зі структурами банку, які відповідають за ризик-менеджмент. Утім прийняття стратегічних рішень з управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів повинно бути узгоджене між різними структурами з управління його діяльністю, не

залежно від масштабу діяльності. Водночас із цим загальне бачення основних напрямів управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів в умовах невизначеності можна звести відповідно до поданого на рис. Д.1 додатку Д. Як видно з даних рисунка, основні напрями управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів щодо врахування умов виникнення ринкової невизначеності базуються на поєднанні методів обробки отриманої інформації та застосуванні необхідних важелів з отримання стійкого позитивного ефекту в зазначеному управлінні. У підсумку це дозволяє поліпшити і розширити горизонти управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів та обґрунтовує розгляд доцільності виходу на ринок цінних паперів у цілому. Розгляд такого підходу базується на врахуванні ризиковості дій із цінними паперами; врахуванні очікуваної дохідності цінних паперів на момент виходу банку на РЦП та оцінки змінності очікуваної дохідності цінних паперів з часом.

Слід зазначити, що головна відмінність між розглядом доцільності виходу банку на РЦП із фіксованим і нефіксованим доходом полягає в врахуванні ризиковості дій, насамперед, із цінними паперами з нефіксованим прибутком. Ґрунтовність такого розмежування базується на таких міркуваннях. Якщо цінний папір має фіксований дохід, то банк в змозі більш об'єктивно зіставити значення ризику і дохідності в разі здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів з обраним інструментом фондового ринку. При цьому визначальним у цьому плані є величина очікуваного доходу та її змінність із часом, що і є основними параметрами при встановленні доцільності виходу банку на РЦП. У разі ж якщо цінний папір має нефіксований дохід, то це ще більше підсилює ризиковість дій щодо здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів з таким інструментом. Тому питання доцільності виходу банку на РЦП значною мірою залежить від значення показника ризику цінного папера, що визначається відповідно до класу емітента такого папера, рейтингової оцінки емітента або цінних паперів емітента. Тож якщо величина ризику окремого цінного папера в момент виходу

на фондовий ринок є неприйнятною, доцільність здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів за таким напрямом також є неприйнятною. Що стосується врахування очікуваної дохідності та її змінності при визначенні доцільності здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів із цінними паперами, які мають нефіксований дохід, то слід звернути на такі обставини:

- по-перше, при розгляді можливості виходу банку на РЦП слід порівняти дохідність цінного папера з дохідністю можливого застосування інших інструментів. Якщо ж поточна ринкова дохідність пропонованого цінного папера на момент виходу на фондовий ринок є більшою або дорівнює поточній дохідності можливого застосування інших інструментів, то вихід на фондовий ринок є доцільним. У протилежному разі доцільність виходу на фондовий ринок із зазначеним видом цінних паперів є недостатньо ефективною і визначається як схильністю менеджменту банку до ризику, так і прогнозною оцінкою змінності очікуваної дохідності застосованого різновиду цінного папера з часом;

- по-друге, якщо прогнозна оцінка є позитивною щодо зростання очікуваної дохідності застосованого різновиду цінного папера з часом, то вихід на фондовий ринок із таким цінним папером є доцільним. Якщо ж прогнозна оцінка є негативною щодо зростання очікуваної дохідності застосованого різновиду цінного папера з часом, то вихід на фондовий ринок із таким цінним папером є недоцільним. Як метод з визначення очікуваної дохідності застосованого різновиду цінного папера можуть бути використані регресійні моделі, методи експертних оцінок, підходи теорії ігор тощо.

Таким чином, визначення доцільності виходу банку на РЦП відповідно до критерію можливості та необхідності застосування окремого різновиду цінних паперів слід проводити згідно із відображеним на рисунку Д.2 додатка Д. 3 поданого на рисунку видно, що логічна схема аналізу у визначенні доцільності виходу банку на фондовий ринок відповідно до розгляду умов упровадження цінного папера визначає не лише доцільність здійснення інвестиційної

діяльності банку на ринку цінних паперів з обраним різновидом цінного папера, а й умови припинення такої діяльності.

Водночас, на схемі не відображено умови припинення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів з обраним різновидом цінного папера відповідно до встановленого строку обертання цінного папера, що є очевидним. Тому наведену на рис. Д.2 схему слід розглядати з урахуванням обраного горизонту (терміну обертання цінного папера) щодо здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів. Разом з цим можна відмітити, що запропонований підхід ураховує такі умови впровадження цінного папера, як: різновид цінного папера за змістом отриманого доходу (фіксований і нефіксований), термін обертання, ризиковість застосування, оцінка поточної ринкової дохідності цінного папера, оцінка змінності дохідності цінного папера в часі. Водночас аналіз щодо встановлення доцільності виходу банку на фондовий ринок, насамперед, передбачає розгляд якісних критеріїв здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів. Це пов'язано з тим, що головним критерієм розгляду прийнятності умов упровадження цінних паперів (хоча основою визначення такої прийнятності і є окремі кількісні розрахунки) є врахування поточної діяльності різних банків та змінності умов здійснення їхньої інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів.

Інший підхід до визначення доцільності виходу банку на РЦП може базуватися виключно на кількісному порівнянні отриманих результатів. Тоді в такому разі ознакою доцільності здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів є, наприклад, несуттєва зміна структури наявного портфеля цінних паперів банку, яка визначається, зокрема, межею такої зміни, що узагальнюється відповідно до конкретних кількісних показників. Тобто, наприклад, змінність структури портфеля цінних паперів банку за кожним елементом такої структури не повинна перевищувати конкретне числове значення. При цьому таке узагальнення кількісних характеристик підпорядковане, передусім, вимогам і можливостям банку щодо здійснення його банківської діяльності в цілому. Проте слід відмітити, що зазначений

підхід визначає як доцільність, так і можливість здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів та при визначенні умов упровадження цінних паперів щодо здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів. Таким чином, розгляд умов застосування різних паперів є основою доцільності виходу банку на фондовий ринок. Водночас при узагальненні кількісного порівняння отриманих результатів на основі оптимізаційного менеджменту з інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів ураховувалися вже побажання банку щодо зміни структури його портфеля цінних паперів. Застосування різних критеріїв оцінки доцільності і можливості здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів, де не менш важливе значення набуває визначення джерел покриття витрат, пов'язаних із виходом банку на РЦП.

Узагальнення умов виникнення ринкової невизначеності в управлінні інвестиційною діяльністю банків на РЦП та структурування таких умов залежно від їх передбачуваності і прогнозованості та розгляду насиченості системи управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів відповідною інформацією сприяло розкриттю окремих напрямів поліпшення процесу зазначеного управління. Водночас функціонування банківського сектору на РЦП є одним із пріоритетних напрямів сучасного управління банківською діяльністю, що, перш за все, пов'язано з важливістю вирішення питань оптимізації формування портфеля цінних паперів і визначення доцільності інвестиційної діяльності банків з урахуванням фінансових аспектів її проведення в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження суті та напрямів діяльності банків на ринку цінних паперів можна сформулювати у такі висновки.

1. Згідно чинного законодавства учасниками ринку цінних паперів є : емітенти; особи, що видали неемісійні цінні папери; інвестори в цінні папери; інституційні інвестори; професійні учасники ринку цінних паперів; об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів; саморегулювні організації професійних учасників ринку цінних паперів. Функціонування та розвиток ринку цінних паперів в Україні, як і в багатьох країнах світу, тісно пов'язаний з діяльністю банківських установ. Роль діяльності банків на ринку цінних паперів визначається можливостями цих інститутів залучати тимчасово вільні кошти населення, підприємств та їх спроможністю ефективно вкладати ці залучені кошти в фінансові інструменти з метою задоволення як своїх фінансових потреб, так і фінансових потреб інститутів фінансового та реального секторів економіки. всі банківські операції, які здійснюються на ринку цінних паперів поділяються на такі групи: емісійні, інвестиційні, посередницькі операції та розрахунково-касові та інші операції, що пов'язані з обслуговуванням ринку цінних паперів.

2. Банки, крім надання фінансових послуг, мають право здійснювати ще діяльність на ринку цінних паперів щодо: інвестицій; випуску власних цінних паперів; зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів. Всі банківські операції, які здійснюються на ринку цінних паперів поділяються на такі групи: емісійні, інвестиційні, посередницькі операції та розрахунково-касові та інші операції, що пов'язані з обслуговуванням ринку цінних паперів. До професійної діяльності на ринку цінних паперів відносять: діяльність з торгівлі цінними паперами (брокерська діяльність; дилерська діяльність; андеррайтинг; діяльність з управління цінними паперами); діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами; діяльність з управління іпотечним покриттям);

депозитарна діяльність; діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку; клірингова діяльність; діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів; діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю.

3. Цінні папери, які обертаються на ринку цінних паперів класифікуються за різними ознаками, врахування якого дозволяє суб'єктам ринку цінних паперів, в т.ч. банківським установам, більш виважено здійснювати вибір тих чи інших цінних паперів відповідно до виду їх діяльності на ринку, а отже, більш ефективно здійснювати цю діяльність. Однак, дослідження змісту запропонованих класифікацій демонструє їх значну варіативність, яка першочергово проглядається у кількості виокремлюваних авторами класифікаційних ознак. з метою більш детального обґрунтування варіативності поділу цінних паперів, необхідним є також розгляд і додаткових ознак їх класифікації. Тому, запропоновано здійснювати розгляд класифікації цінних паперів через систематизоване групування різних основних та додаткових ознак класифікації.

4. Одними з найактивніших учасників ринку цінних паперів є комерційні банки, які, як вже зазначалось, займають провідне місце на цьому ринку і як інвестори, і як фінансові посередники. У 2017-2018 рр. діяльність банків України на ринку цінних паперів відмічається значеною активізацією. Найбільш активним щодо емісії акцій банками був 2016 р., в якому було зареєстровано випусків акцій на загальну суму 1037,98 млрд грн, а обсяг емісії акцій банками із цієї суми склав 95,98%. Першим у списку 2016 р. ТОП-10 емітентів, яким НКЦПФР зареєстровано значні за обсягом випуски акцій був АТ «КБ «ПриватБанк», який випустив акцій, за даними НКЦПФР, на суму 146,24 млрд грн, що становило 73,35% загального обсягу зареєстрованих випусків акцій 2016 р. 2018-2019 рр. відзначаються значним спадом емісійної діяльності банків з випуску акцій, однак, кількість банків в ТОП-10 все одно є домінуючою.

5. Розглядаючи діяльність банків на ринку цінних паперів в аспекті їх ролі як професійних учасників ринку, варто відмітити, що важливою складовою діяльності будь-якої фінансової установи на ринку цінних паперів є якісна та стабільна робота депозитарної установи. Банки як професійні учасники ринку цінних паперів здійснюють депозитарну діяльність на підставі ліцензій НКЦПФР на право здійснення професійної діяльності на фондовому ринку — депозитарної діяльності депозитарної. У ТОП 10 за номінальною вартістю цінних паперів власників, що обліковуються депозитарними установами, увійшло у: 2015 р. – 8 банків; 2016 р. – 7 банків; 2017 р. – 8 банків; 2018 р. – 8 банків; 2019 р. – 8 банків. У ТОП 10 за номінальною вартістю цінних паперів власників, що обліковуються депозитарними установами, увійшло у: 2015 р. – 8 банків; 2016 р. – 7 банків; 2017 р. – 8 банків; 2018 р. – 8 банків; 2019 р. – 8 банків.

6. Невизначеність у сфері управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів – чинник виникнення відповідних ризиків процесів формування і використання ресурсного потенціалу, що зумовлює необхідність урахування умов ринкової невизначеності, а також потребує формування належних управлінських рішень із метою запобігання виникненню ризикових ситуацій, які в умовах ринку цінних паперів можуть нести значну загрозу для діяльності банку. Основні напрями управління інвестиційною діяльністю банків на РЦП варто розглядати щодо врахування умов виникнення ринкової невизначеності, які базуються на поєднанні методів обробки отриманої інформації та застосуванні необхідних важелів з отримання стійкого позитивного ефекту в зазначеному управлінні. Визначення доцільності виходу банку на РЦП відповідно до критерію можливості та необхідності застосування окремого різновиду цінних паперів слід проводити відповідно до розгляду умов упровадження цінного папера, що дозволяє визначати не лише доцільність здійснення інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів з обраним різновидом цінного папера, а й умови припинення такої діяльності.

Список використаних джерел

1. Береславська О.І. Діяльність банків на ринку цінних паперів України: *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2016. №2. С.21-30
2. Берлач А. І., Берлач Н. А., Ілларіонов Ю. В. Організаційно-правові основи біржової діяльності: Навч. посібник. Київ: Фенікс, 2000. 336 с. URL: <http://ebib.pp.ua/ist-10--idz-ax247--nf-39.html>
3. Бірюков І.А., Заїка Ю.О. Цивільне право України. Загальна частина: Навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. 480 с.
4. Васильєва Т.А., Леонов С.В., Макарюк О.В. Фінансовий інструментарій забезпечення ефективного функціонування інвестиційного ринку: *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 3. Т.1. С.180-189
5. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. Київ: КНЕУ, 2004. 480 с.
6. Гарбар Ж.В, Гарбар В.А. Напрями діяльності банків на фондовому ринку України: *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 13. Ч. 2. С.119-124
7. Еш С. М. Фінансовий ринок: Навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 528 с.
8. Згруповані балансові залишки банків України за період 01.01.2016 – 01.01.2020 роки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3>
9. Кизима Г. М. Моделі регулювання фінансових ринків: сутність та особливості/ *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=369>.
10. Лабскер Л. Г. О некоторой общей схеме формирования критериев оптимальности в играх с природой: *Вестник Финансовой академии*. 2000. № 2. С. 71-78.

11. Марковський О. В. Концепція моделювання системи ризик-менеджменту комерційного банку/ Держава та регіони. 2009. № 6. С. 123-125.
12. Михальчишина Л.Г. Цінні папери: види та систематизація для облікових цілей: *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 12. С. 258-261.
13. Мозговий О. М. Фондовий ринок: Навч. посібник: КНЕУ, 1999; 316 с. URL: <https://buklib.net/books/30026/>
14. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 08.03.2015 р./ Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
15. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 24.09.2020 р./ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
16. Річні звіти НКЦПФР за 2015-2019 роки. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports/#page-2>
17. Сіо К. К. Управленческая экономика. Москва: ИНФРА-М, 2000. 671 с.
18. Фондовий ринок: підручник: у 2 кн. — Кн. 1 / В.Д.Базилевич, В.М.Шелудько, В.В. Вірченко та ін./ заг. ред. В.Д.Базилевича. Київ. нац. університет ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2015. 621 с. URL: https://pidru4niki.com/73101/finansi/klasifikatsiya_tsinnih_paperv
19. Шуляк О.Ю., Кудрик Н.В., Квасницька Р.С. Види та активність діяльності банків на ринку цінних паперів України / Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол.: Н.А. Хрущ, Р.С. Квасницька, І.В. Форкун та ін. (відп. ред. Н.А. Хрущ). Хмельницький: ХНУ, 2020. С.61-63. URL: <http://fbs.khnu.km.ua/>.

Додатки

Додаток А

Таблиця А.1 - Об'єктивні причини активної діяльності банків на ринку цінних паперів

Фактори	Характеристика факторів
Фактори довіри до банку	Довіра до банку переноситься і на операції з цінними паперами. Посередництво банку є гарантією того, що операції, які проводяться за дорученням та в інтересах клієнтів, відповідають чинному законодавству і правилам, прийнятим на ринку
Накопичення інформації	Банк акумулює інформацію про розвиток окремих сегментів ринку цінних паперів, зміну курсової вартості цінних паперів, про фінансовий стан та перспективи розвитку потенційних емітентів та інвесторів і т. д.
Мережа банківських установ	Розгалужена банківська мережа дає змогу використовувати можливості, пов'язані з мережею відділень та філій
Розвинута інфраструктура	Дає змогу враховувати різні інтереси клієнтів, пов'язані з цінними паперами
Кваліфікований персонал	Можливість адекватно й оперативно оцінювати ситуацію, яка склалася на ринку цінних паперів

Додаток Б

Рис. Б.1 - Позитивні та негативні риси інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів

Додаток В

Таблиця В.1 – Класифікація цінних паперів – інструментів ринку цінних паперів

Група класифікаційного поділу ознак цінних паперів	Класифікаційна ознака	Поділ за класифікаційною ознакою
1	2	3
ознаки, що характеризують цінні папери за їх обігово-видовою суттю	за формою випуску	- бездокументарні; - документарні
	за способом підтвердження майнових прав	- на пред'явника; - ордерні
	за цивільним оборотом в державі	- пайові; боргові; іпотечні; - приватизаційні; похідні; - товаророзпорядчі
	за порядком розміщення	- емісійні; - неемісійні
	за операційним змістом	- грошоворозпорядчі (грошові); - товаророзпорядчі (товарні); - капіталорозпорядчі (пайові)
	за метою емісії	- фондові; - комерційні
	за можливістю дроблення	- роздрібнювані; - нероздрібнювані
	за складом реквізитів і особливістю обігу	- основні; - допоміжні
	за способом забезпечення покриття	- іпотечні; - приватизаційні
ознаки, що характеризують цінні папери за особливостями їх емісії та обігу	за способом обігу	- ринкові; - неринкові
	за терміном обігу	- строкові (короткострокові; довгострокові); - безстрокові
	за часом погашення	- які підлягають погашенню у визначений термін; - які можуть бути погашенні будь-коли
	за терміном платежу за цінними паперами	- які мають конкретну дату платежу; - які не мають конкретної дати платежу
	за можливістю дострокового погашення	- відзивні; - невідзивні
	за здатністю до конвертування	- конвертовані; - неконвертовані
	за територіальною належністю щодо обігу	- регіональні; - національні; - міжнародні
	за місцем реєстрації емітента	- вітчизняні; - іноземні
	за вимогою державної реєстрації	- які мають бути обов'язково зареєстровані державою; - які не мають бути обов'язково зареєстровані державою
	за змістом умов випуску чи укладання угоди	- казуальні; - абстрактні
	за типом прав, що реалізуються через цінні папери	- які передбачають грошові вимоги; - які засвідчують право власності; - які надають право управління

Кінець таблиці В.1

1	2	3
ознаки, що характеризують цінні папери за особливостями розрахунку та отримання доходу за цінними паперами	за способом (механізмом) виплати доходу	- цінні папери з фіксованим платежем; - цінні папери з плаваючою ставкою; - цінні папери, дохід від яких безпосередньо залежить від розміру чистого прибутку підприємства
	за рівнем прибутковості	- високоприбуткові; - низькоприбуткові; - безприбуткові
	за формою одержання прибутку	- процентні (купонні); - безпроцентні; - дивідендні; - дисконтні; - курсові
ознаки, що характеризують цінні папери за ступенем їх надійності	за рівнем надійності	- високонадійні; - ординарні
	за способом забезпечення зобов'язань	- забезпечені; - незабезпечені

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Динаміка обсягу торгів цінними паперами на біржовому та позабіржовому ринках у 2015 – 2019 роках, млрд грн.

Вид ринку	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1	2	3	4	5	6
Обсяг торгів акціями					
Біржовий ринок	457,06	480,38	121,56	78,44	40,41
Частка в загальному обсязі торгів,%	62,67%	68,39%	37,72%	23,25%	11,73%
Позабіржовий ринок	5,22	2,08	5,02	1,18	0,33
Частка в загальному обсязі торгів,%	3,66%	0,84%	3,74%	1,37%	0,08%
Всього обсяг торгів акціями	462,28	482,46	126,58	79,62	40,74
Частка в загальному обсязі торгів,%	53,02%	50,78%	27,73%	18,79%	5,40%
Обсяг торгів державними облігаціями України					
Біржовий ринок	250,13	210,09	189,52	245,73	294,9
Частка в загальному обсязі торгів,%	34,30%	29,91%	58,80%	72,83%	85,59%
Позабіржовий ринок	33,23	129,4	66,61	16,68	335,18
Частка в загальному обсязі торгів,%	23,29%	52,23%	49,66%	19,32%	81,74%
Всього обсяг торгів державними облігаціями України	283,36	339,49	256,13	262,41	630,08
Частка в загальному обсязі торгів,%	32,50%	35,73%	56,12%	61,93%	83,50%
Обсяг торгів облігаціями підприємств					
Біржовий ринок	13,53	9,17	6,12	10,27	8,7
Частка в загальному обсязі торгів,%	1,86%	1,31%	1,90%	3,04%	2,53%
Позабіржовий ринок	4,24	46,27	23,68	23,33	35,25
Частка в загальному обсязі торгів,%	2,97%	18,68%	17,65%	27,03%	8,60%
Всього облігаціями підприємств	17,77	55,44	29,8	33,6	43,95
Частка в загальному обсязі торгів,%	2,04%	5,83%	6,53%	7,93%	5,82%
Обсяг торгів деривативами					
Біржовий ринок	5,83	2,28	5,03	2,65	0,21
Частка в загальному обсязі торгів,%	0,80%	0,32%	1,56%	0,79%	0,06%
Позабіржовий ринок	0,04	0,12	0,59	0,06	0,01
Частка в загальному обсязі торгів,%	0,03%	0,05%	0,44%	0,07%	0,002%
Всього обсяг торгів деривативами	5,87	2,4	5,62	2,71	0,22
Частка в загальному обсязі торгів,%	0,67%	0,25%	1,23%	0,64%	0,03%
Обсяг торгів цінними паперами ІСІ					
Біржовий ринок	2,76	0,5	0,06	0,29	0,33
Частка в загальному обсязі торгів,%	0,38%	0,07%	0,02%	0,09%	0,10%
Позабіржовий ринок	99,92	69,89	38,24	45,07	39,28
Частка в загальному обсязі торгів,%	70,05%	28,21%	28,51%	52,21%	9,58%
Всього обсяг торгів цінними паперами ІСІ	102,68	70,39	38,3	45,36	39,61
Частка в загальному обсязі торгів,%	11,78%	7,41%	8,39%	10,71%	5,25%

Продовження додатку Г

Кінець табл. Г.1

1	2	3	4	5	6
Загальний обсяг торгів					
Біржовий ринок	729,31	702,42	322,29	337,38	344,55
Частка в загальному обсязі торгів, %	83,64%	73,92%	70,61%	79,63%	45,66%
Позабіржовий ринок	142,65	247,76	134,14	86,32	410,05
Частка в загальному обсязі торгів, %	16,36%	26,08%	29,39%	20,37%	54,34%
Загальний обсяг торгів	871,96	950,18	456,43	423,7	754,6

Складено автором за даними джерела [16]

Таблиця Г.2 – Динаміка обсягів загальних активів банків та вкладень в цінні папери банків України за період 01.01.2016- 01.01.2020 рр., млрд грн.

Показники	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
1	2	3	4	5	6
Банки з державною часткою					
Загальний обсяг активів	342,8	644,4↑	1092,5↑	1140,9↑	1196,8↑
Вкладення в цінні папери, всього	113,9	215,3↑	303,5↑	227,6↓	236,0↑
Питома вага вкладень в цінні папери в активах, %	33,23	33,41↑	27,78↓	19,95↓	19,72↓
В т.ч. в: - цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	10,6	197,4↑	232,0↑	191,0↓	157,9↓
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	9,31	91,69↑	76,44↓	83,92↑	66,91↓
- цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	103,3	17,9↓	71,5↑	36,6↓	78,1↑
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	90,69	8,31↓	23,56↑	16,08↓	33,09↑
Банки іноземних банківських груп					
Загальний обсяг активів	435,3	432,4↓	518,8↑	543,9↑	538,7↓
Вкладення в цінні папери всього	33,2	33,2	41,4↑	47,4↑	97,3↑
Питома вага вкладень в цінні папери в активах, %	7,63	7,68↑	7,98↑	8,71↑	18,06↑
В т.ч. в: - цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	27,8	27,4↓	25,1↓	23,7↓	71,6↑
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	83,73	82,53↓	60,63↓	50,0↓	73,59↑

Продовження додатку Г

Кінець табл. Г.2

1	2	3	4	5	6
- цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	5,4	5,8↑	16,3↑	23,7↑	25,7↑
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	16,27	17,47↑	39,37↑	50,0↑	26,41↓
Банки з приватним капіталом					
Загальний обсяг активів	442,3	166,0↓	264,7↑	225,8↓	246,1↑
Вкладення в цінні папери всього	3,19	13,25↑	11,98↓	15,06↑	18,65↑
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	14,1	22↑	31,7↑	34,0↑	45,9↑
В т.ч. в:					
- цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	7,7	13,2↑	18,3↑	19,3↑	25,0↑
Питома вага вкладень в цінні папери в активах, %	54,61	60,0↑	57,73↓	56,76↓	54,47↓
- цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	6,4	8,8↑	13,4↑	14,7↑	20,9↑
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	45,39	40,0↓	42,27↑	43,24↑	45,53↑
Всі банки України					
Загальний обсяг активів	1220,3	1242,8↑	1876,0↑	1910,6↑	1981,6↑
Вкладення в цінні папери всього	161,2	270,6↑	376,6↑	309,2↓	379,2↑
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	13,21	21,77↑	20,07↓	16,18↓	19,14↑
В т.ч. в:					
- цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	22,4	238,0↑	275,3↑	234,1↓	208,6↓
Питома вага вкладень в цінні папери в активах, %	13,90	87,95↑	73,10↓	75,71↑	55,01↓
- цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	138,8	32,6↓	101,3↑	75,1↓	170,6↑
Питома вага в загальній сумі вкладень в цінні папери, %	86,1	12,04↓	26,9↑	24,29↓	44,99↑

Складено автором за даними джерела [8]

Кінець додатку Г

Таблиця Г.3 – Показники активності вкладання інвестицій депозитних корпорацій в цінні папери у розрізі їх емітентів за секторами економіки у 2015-2019 рр.*

Рік	Вкладення в цінні папери, усього млрд грн	в тому числі						
		цінні папери резиден тів	в тому числі					цінні папери нерезидентів
			цінні папери НБУ	цінні папери інших депозит них корпора цій	цінні папери інших фінансо вих корпорацій	цінні папери сектору загального держав ного управління	цінні папери інших нефінан сових корпора цій	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
31.12.2015	204,25	201,44	89,28	1,0	3,15	89,29	18,72	2,81
Питома вага,%	100,0	98,62	43,71	0,49	1,54	43,72	9,17	1,38
31.12.2016	335,42	334,93	68,16	1,0	2,4	247,88	15,48	0,49
Питома вага,%	100,0	99,85	20,32	0,30	0,72	73,90	4,62	0,15
31.12.2017	362,02	361,52	0	1,03	3,03	352,17	5,29	0,5
Питома вага,%	100,0	99,86	0	0,28	0,84	97,28	1,46	0,14
31.12.2018	420,86	419,79	0	0,99	2,46	411,56	4,76	1,07
Питома вага,%	100,0	99,75	0	0,24	0,58	97,79	1,13	0,25
31.12.2019	387,15	376,99	0	1	2,95	368,06	4,99	10,16
Питома вага,%	100,0	97,38	0	0,26	0,76	95,07	1,29	2,62

Складено автором за даними джерела [8]

Додаток Д

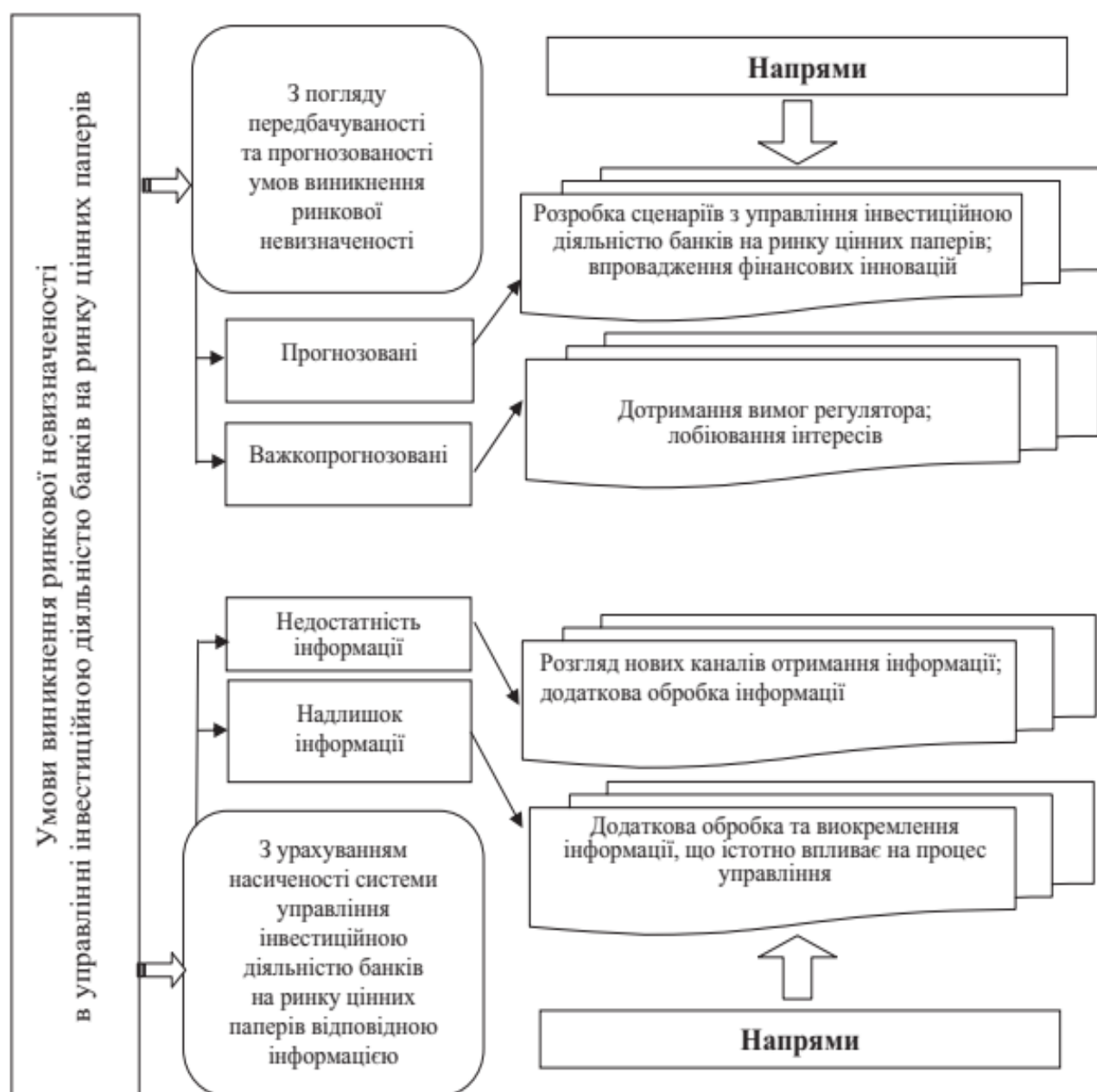

Рис. Д.1 – Основні напрями управління інвестиційною діяльністю банків на ринку цінних паперів в умовах виникнення ринкової невизначеності

Продовження додатку Д

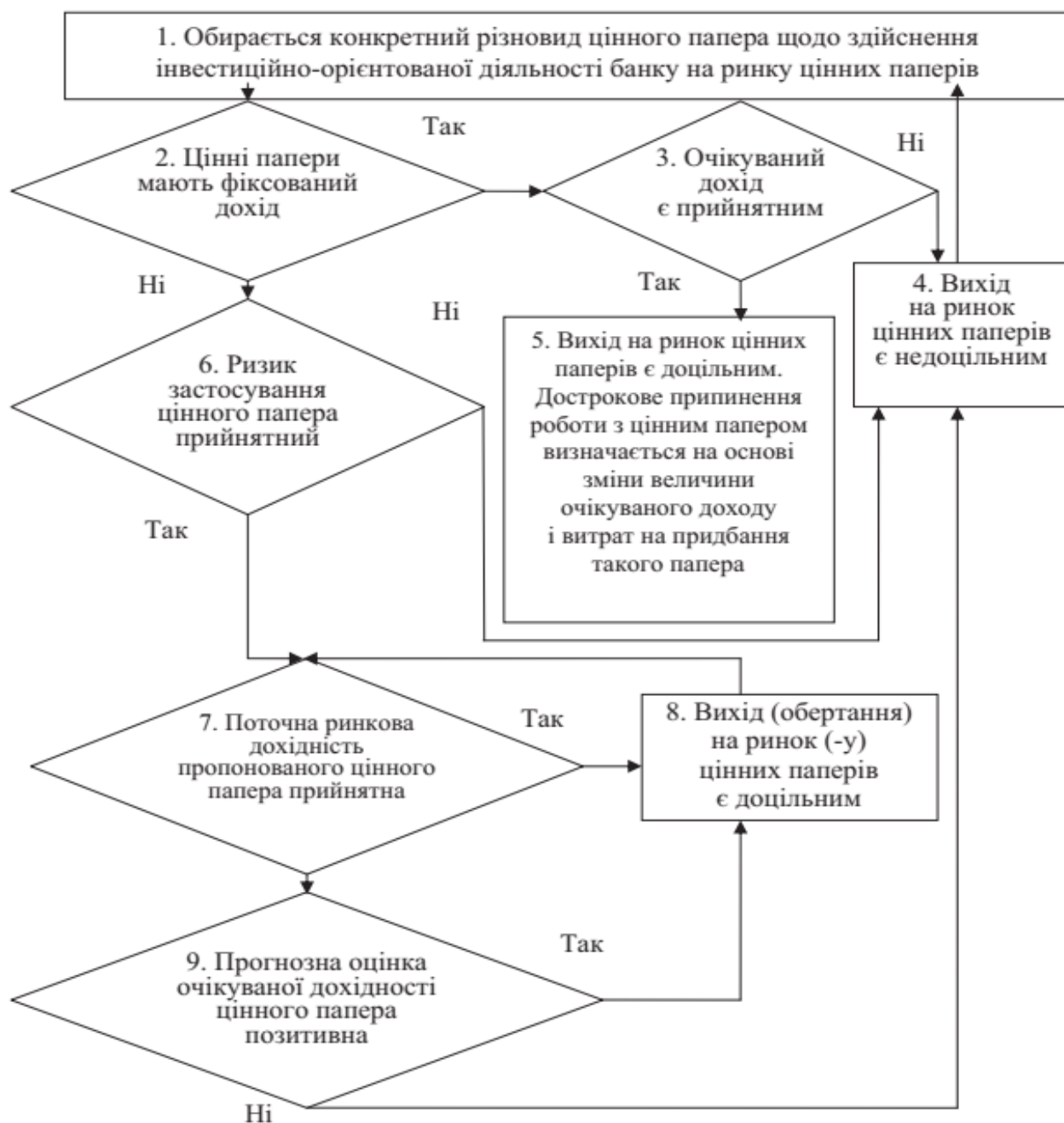

Рисунок Д.2 – Методичний підхід до визначення доцільності виходу банку на РЦП відповідно до розгляду умов впровадження цінних паперів